

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Kolonizace Jižní Afriky

Jan Kocáb

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Kolonizace Jižní Afriky

Jan Kocáb

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Prof. RNDr. Ivo Budilovi, Ph.D., DSc. za ochotu, cenné rady a odbornou pomoc při psaní této práce.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 PRVNÍ OBJEVNÉ PLAVBY EVROPANŮ	3
2.1 Bartolomeo Dias.....	3
2.2 Vasco da Gama.....	4
2.3 Další kontakty s Evropany	5
3 NIZOZEMCI V JIŽNÍ AFRICE	7
3.1 První přistání Nizozemců	7
3.2 Jan van Riebeeck a založení stanice.....	8
3.3 První usedlíci v Kapsku	9
3.4 První konflikty s domorodci.....	11
4 KOLONIZACE JIŽNÍ AFRIKY V OSMNÁCTÉM STOLETÍ.....	14
4.1 Osidlování vnitrozemí	14
4.2 Vnitřní problémy	16
4.3 Války s Xhosa	17
4.4 První britská okupace	19
4.5 Opětovné převzetí kolonie Brity	20
5 KOLONIZACE JIHU AFRIKY V 19. STOLETÍ.....	24
5.1 Vzestup kmene Zulu	24
5.2 Kolonizace Natalu	28

5.3 Nathaniel Isaacs	30
5.4 Závěr Šakovy vlády	30
6 VELKÝ TREK	32
6.1 Důvody Velkého treku.....	32
6.2 Začátek Velkého treku	33
6.3 Založení republiky Natalie	38
6.4 Důsledky Velkého treku.....	39
6.5 Vývoj v Jižní Africe v druhé polovině 19. století	40
7 ZÁVĚR.....	42
8 SEZNAM LITERATURY	44
9 RESUMÉ	46

1 ÚVOD

Jižní Afrika nebyla až do moderní doby územím, o které by měly světové velmoci eminentní zájem nebo o něj vedly války. Obchod tam víceméně neprobíhal, levnou pracovní sílu zabezpečovaly jiné části světa a nerostné bohatství bylo objeveno až v devatenáctém století. Přesto však nejjihnější část afrického kontinentu vzbudila pozornost evropských koloniálních států. Hlavním důvodem obsazení jinak ne příliš zajímavé části světa byla především jeho výhodná strategická poloha.

Tématem mé bakalářské práce je Kolonizace Jižní Afriky. Cílem práce je zachytit a chronologicky popsat historický vývoj západního kolonialismu v Jižní Africe od doby velkých zámořských výprav do první poloviny devatenáctého století, kdy v daném regionu začne dominovat Velká Británie. Práce je rozčleněna do pěti kapitol, které mají za úkol blíže představit problematiku kolonialismu v mnou vymezeném období.

V první části práce se zaměřím na období velkých zámořských objevů. Svou pozornost budu věnovat především portugalským mořeplavcům Bartolomeo Diasovi a Vasco da Gamovi, kteří byli vyzváni k obeplutí Afriky a objevení námořní cesty do Indie. V tomto období došlo k několika vyloděním na jihoafrickém pobřeží a Evropanům se podařilo navázat kontakty s domorodým obyvatelstvem.

Druhá kapitola bude spjatá s pronikáním Nizozemců na jihoafrické území. Soustředím se zejména na okolnosti založení obchodní stanice, vyskytující se na území dnešního Kapského města a spojené s osobou Jana van Riebeecka. Zároveň se v této kapitole zmíním o prvních konfliktech mezi domorodci a evropskými přistěhovalci.

Ve třetí kapitole se budu zabývat kolonizací jihu Afriky v průběhu osmnáctého století. Na začátku se zaměřím na expanzi původní obchodní stanice a osidlování jihoafrického vnitrozemí, které je s tím spojené.

Následně svou pozornost upřu na válečné konflikty s kmenem Xhosů, které vzhledem k pronikání Evropanů do vnitrozemí bylo nevyhnutelné. V závěru kapitoly popíšu převzetí kapské kolonie Velkou Británií, které proběhlo na přelomu osmnáctého a devatenáctého století.

Ve čtvrté části práce zachytím vývoj na jihu Afriky v průběhu devatenáctého století. Zvláštní pozornost získá kmen Zuluů, jehož vzestup je spojen hlavně se jménem náčelníka Šaky. Také se zde zmíním o pronikání evropských usedlíků mimo Kapsko a jejich usazení v oblasti přístavu Port Natal, dnešního Durbanu.

Pátá a poslední kapitola bude věnována Velkému treku, významné události afrikánských dějin. Budu se snažit vystihnout důvody náhlé migrace tisíců Búrů mimo hranice Kapska. Také se zde zaměřím na průběh a důsledky Velkého treku a vznik búrských svobodných republik, čímž Búrové dosáhli svého hlavního politického cíle. V závěru páté kapitoly lehce nastíním další vývoj v Jižní Africe ve druhé polovině devatenáctého století.

V práci se budu opírat především o sekundární literaturu. Zde bych chtěl vyzdvihnout publikaci Otakara Hulce *Dějiny Jižní Afriky*, která chronologicky a přehledně zpracovává historický vývoj na území Jižní Afriky od pravěku do konce dvacátého století. Neméně důležitým zdrojem informací se mi stala kniha Ivo Budila *Válka Zuluů. Britsko-zulská válka v roce 1879*. Kniha se primárně zabývá obdobím, které do své práce nezahrnuji, ale autor se snaží hlavní část publikace zasadit do historického kontextu a popisuje vývoj v Jižní Africe od založení kapské obchodní stanice. Mezi cennými zdroji informací bych též vyzdvihнул publikaci Leonarda Thompsona *A History of South Africa* nebo *Dějiny Afriky* od Ivana Hrbka a kolektivu.

2 PRVNÍ OBJEVNÉ PĽAVBY EVROPANŮ

K prvním kontaktům Evropanů s územím Jižní Afriky dochází v druhé polovině patnáctého století. Díky činnosti portugalského prince Jindřicha Mořeplavce se podařilo vytvořit zázemí k rozsáhlejší zámořské expanzi Portugalska. Pozemní cesta do Indie byla náročná, a proto sílily názory, které tvrdily, že by měla být objevena cesta námořní.

2.1 Bartolomeo Dias

Kapitánem jedné z expedic, která tuto cestu do Indie měla objevit se stal zkušený portugalský námořník Bartolomeo Dias.¹ Dvě karavely pod Diasovým vedením opustily Lisabon v srpnu roku 1487. Dias plul podél západního pobřeží afrického kontinentu, což byla obvyklá portugalská trasa. Během plavby se posádka dostala do velké bouře, kvůli čemuž si námořníci nevyšli obeplutí nejj jižnějšího bodu černého kontinentu. Dias se rozhodl změnit kurz severním směrem a doplul do zátoky, kterou pojmenoval Sao Bras, dnes známou pod jménem Mušlová zátoka (Mossel Bay).² Plavci pokračovali dál podél jihovýchodního pobřeží a dostali se až k dnešní zátocě Algoa Bay.³ Zhruba v tomto bodě došlo ke vzpouře posádky a připočítáme-li k tomu docházející zásoby potravin, nedostatek sil a nepřízeň počasí, byl to jasný signál k cestě zpět do Portugalska.

Během ní posádka kotvila na několika místech jako například na nejj jižnějším cípu Afriky Střelkovém mysu (Cape Agulhas) nebo ve Falešné zátocě (False Bay).⁴ Jedna z karavel během cesty ztroskotala a její muži byli napadeni domorodými Khoikhoii. Útok se podařilo odrazit a vezené zboží bylo přeloženo na zbývající loď. Dias a jeho námořníci během zastávek

---

¹ Bartolomeo Dias (asi 1450–1500) byl portugalský mořeplavec, který jako první doplul k mysu Dobré naděje. Pocházel ze slavné rodiny portugalských námořních plavců. Účastnil se Cabralovy expedice do Indie, během které roku 1500 zemřel.

² HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 1997, s. 48.

³ BECK, R., *The History of South Africa*, Westport 2000, s. 25.

⁴ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 1997, s. 49.

vztyčovali na pobřeží kříže vsazené do kamenných pilířů, tzv. padrao. Bartolomeo Dias pojmenoval nejjižnější výspu kontinentu Bouřlivý mys (Cabo Tormentoso), ale jméno se neuchytilo a portugalský král Jan II. jej změnil na mys Dobré naděje (Cabo de Boa Esperanca).⁵ I když z původního plánu sešlo a Diasova posádka se do Indie nedostala, byla výprava hodnocena velmi kladně a další cesty na sebe nenechaly dlouho čekat.

2.2 Vasco da Gama

Diasova plavba spustila období portugalských dějin spojené se zahraniční expanzí. Průběh plavby s hrůznými zážitky neodradil další mořeplavce od dosažení vysněného cíle. V roce 1495 došlo ke změně na portugalském trůnu. Jana II. nahradil Manuel I., který nejenže měl zájem na otevření obchodní trasy do Indie, ale byl i štedrým donátorem v oblasti vědy a umění. Král Manuel I. financoval i další výpravu do Indie, v jejímž čele tentokrát stanul Vasco da Gama.⁶ Da Gamaova výprava tvořená čtyřmi loděmi (Santo Gabriel, Santo Raphael, Berrio a zásobovací loď), které byly na cestu postaveny Bartolomeo Diasem,⁷ vyplula v sobotu 8. července 1497 z portugalského přístavu Rastello u Lisabonu.

Po čtyřech měsících cesty zakotvila posádka v zálivu, jenž Vasco da Gama pojmenoval po Svaté Heleně (St. Helena Bay). Zde se námořníci setkali s domorodým obyvatelstvem a jednoho z nich pozvali na palubu své lodi, kde ho pohostili a obdarovali evropským oděvem.⁸ Vzápětí však došlo k incidentu, při němž byla zraněna část posádky včetně kapitána da Gamy. Po týdnu stráveném v zálivu Svaté Heleny, během něhož se podařilo doplnit zásoby a opravit poškozená plavidla, se da Gama a jeho společníci vydali

---

⁵ SKŘIVAN, A., KŘIVSKÝ, P., *Moře, objevy, staletí*, Praha 1980, s. 49.

⁶ Vasco da Gama (asi 1460–1524) byl portugalský mořeplavec a objevitel, kterému se podařilo doplnout v roce 1498 do Indie. Pocházel ze zámožné rodiny (jeho otec byl rytíř) a sloužil na královském dvoře. Celkem absolvoval 3 cesty do Indie. Během poslední výpravy v roce 1524 však zemřel.

⁷ TATE, H. R., *A Mediaeval Navigator: Vasco da Gama*. In: *Journal of the Royal African Society* 43 (171), 1944, s. 61-65.

⁸ KLÍMA, J., *Zámořské objevy, Vasco da Gama a jeho svět*, Praha 2006, s. 73.

na další cestu podél afrického pobřeží. Po obeplutí Kapska se uskutečnilo další přistání v Mušlové zátocy. I zde se námořníci setkali s místním obyvatelstvem. Tentokrát se vše obešlo bez výraznějších konfliktů a došlo dokonce k určitému výměnnému obchodu. Při další cestě se da Gama přesvědčil, že plavba v této oblasti je složitá. Během další zastávky se mužstvo setkalo s černošskými zemědělci a pastevci dobytka (Pondy) a jelikož bylo zrovna období Vánoc, pojmenovali toto území Natalia (portugalsky Natal – Vánoce).⁹ Vasco da Gama nakonec do Indie doplul a dne 20. května 1498 zakotvil v přístavu Calicut.¹⁰ Zpátky do Lisabonu se kapitán se dvěma loděmi dostal v říjnu roku 1499.

2.3 Další kontakty s Evropany

Da Gamova cesta otevřela Portugalsku bránu k bohatství Orientu. Na základě smlouvy z Tordesillas z roku 1494 získalo Portugalsko monopol na cesty do Indie cestou podél západního pobřeží Afriky.¹¹ Vysílání expedic do Indie se stalo celkem běžnou záležitostí, což způsobovalo čím dál častější střetávání dvou odlišných civilizací na nejjihnějším cípu afrického kontinentu.

V roce 1502 přistál Antonio de Saldanha v zátocy pod Stolovou horou a jako první Evropan stanul na jejím vrcholu. Jeho posádka se snažila uskutečnit výměnný obchod s místními obyvateli, ale došlo k roztržce, během níž bylo zraněno několik Evropanů včetně de Saldanhy. Podobná situace se opakovala i v roce 1510, kdy byl napaden a zabit vicekrál Indie Francisco d'Almeida s celou svou téměř šedesátičlennou posádkou.¹² Důvody podobných útoků ze strany domorodců byly většinou strach z Evropanů a také fakt, že Portugalci zde nenavazovali žádné stálější kontakty, které by mohly ustálit nebo nějakým způsobem prohloubit obchodní zvyklosti. V následujících desetiletích se kontakty s domorodým

---

⁹ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, Praha 2006, s. 16.

¹⁰ KLÍMA, J., *Dějiny Portugalska*, Praha 1996, s. 63.

¹¹ Tamtéž, s. 66.

¹² BECK, R., *The History of South Africa*, s. 26.

obyvatelstvem zintenzivňovaly. Námořníkům, kteří se v dané oblasti plavili či ztroskotali, se podařilo zjistit základní informace o africkém obyvatelstvu.

3 NIZOZEMCI V JIŽNÍ AFRICE

Zásluhou pravidelných cest do Indie rostl význam nejjihnějšího cípu Afriky. Nepříznivé povětrnostní a plavební podmínky v kombinaci se špatnými zkušenostmi s domorodým obyvatelstvem však dlouho bránily myšlence vybudování permanentní stanice na jihu Afriky. Navíc Portugalci nikdy nepřemýšleli o kolonizaci jihoafrického území. Středem jejich zájmu byly oblasti Indie a Dálného východu.

Zemí, která se na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století začala na jihoafrickém území prosazovat, bylo Nizozemí. V roce 1602 byla založena nizozemská Sjednocená východoindická společnost (Vereenigte Oost-Indische Compagnie), která pomáhala nizozemským obchodníkům v zámořském podnikání.¹³ Nizozemí se na konci šestnáctého století stalo zámořskou velmocí a zařadilo se po bok Španělska a Portugalska. Nizozemské državy v Asii byly od své mateřské země velmi vzdáleny, a proto vyvstávala otázka vytvoření bezpečného přístavu na této trase.¹⁴

3.1 První přistání Nizozemců

Poprvé se Nizozemcům podařilo zakotvit v Jižní Africe v roce 1595 během cesty na Jávu a v Mušlové zátocě uskutečnili úspěšný výměnný obchod s Khoikhoii. Nizozemci si vytvořili svou zaoceánskou doménu na území dnešní Indonésie a během dlouhých plaveb využívali jih Afriky k zastávkám. V roce 1601 přistál kapitán Joris van Spilsbergen v zátocě pod Stolovou horou a pojmenoval ji Stolová zátoka (Tafebaai).¹⁵

---

¹³ HORST, H., *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005, s. 156.

¹⁴ BECK, R., *The History of South Africa*, s. 26.

¹⁵ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 59.

3.2 Jan van Riebeeck a založení stanice

Výpravy kolem mysu Dobré naděje směrem do Indonésie se staly koloritem nizozemských zámořských výprav. Cesta to však byla velmi dlouhá a na zásoby náročná. Navíc členové posádky během dlouhých výprav trpěli různými nemocemi (např. kurdějemi nebo horečkami).¹⁶ Z těchto důvodů se začalo uvažovat o zřízení stálé stanice na jihu Afriky, kde bylo oproti jiným částem černého kontinentu pro Evropany snesitelné klima, zásoby pitné vody a dostatek potravy.¹⁷

Zlomovým okamžikem v otázce vytvoření stálé nizozemské zásobovací stanice na jihu Afriky se stal rok 1648. Loď nizozemské flotily Haerlem vracející se z Batávie domů ztroskotala ve Stolové zátocě. Posádka potopené lodi v čele s kapitánem Leendertem Janszem musela na pevnině počkat na loď novou, a proto vybudovala dočasnou pevnost.¹⁸ Přeživší námořníci byli po návratu do své rodné vlasti vyzváni vedením Sjednocené východoindické společnosti k podání zprávy, zda-li by bylo výhodné na jihu Afriky zbudovat stálou stanici. Příslušnou zprávu vypracovali kapitán Leendert Jansz a Matthys Proof. Ta se stala základním kamenem pro přípravy ke skutečnému vytvoření stálého přístavu na jihu Afriky.

Členem posádky, která v roce 1648 ztroskotala ve Stolové zátocě, byl i lodní lékař Jan van Riebeeck. Ten vypracoval plán zřízení stálé zásobovací stanice na mysu Dobré naděje a byl vedením Sjednocené východoindické společnosti pověřen jejím vytvořením. A tak se v roce 1652 van Riebeeckovi podařilo založit stálou zásobovací stanici, ze které zhruba za padesát let vzniklo Kapské město.¹⁹

---

¹⁶ BECK, R., *The History of South Africa*, s. 26.

¹⁷ Tamtéž, s. 27.

¹⁸ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 59.

¹⁹ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 22.

3.3 První usedlíci v Kapsku

Jan van Riebeeck i se svou devadesátičlennou posádkou přistál na lodi Drommedaris v zátocě pod Stolovou horou 6. dubna 1652.²⁰ Potřebné materiály a vybavení bylo přivezeno na dalších čtyřech lodích (Goe de Hoop, Reijger, Walvis a Olifant). Nizozemci tehdy neuvažovali o kolonizaci jihoafrického území ani o navazování jiných než obchodních vztahů s místním obyvatelstvem. Založení pevnosti mělo pouze zlepšovat podmínky pro proplouvající plavidla, tzn. zásobování pitnou vodou, čerstvým masem, ovocem či zeleninou, což pomáhalo vyhýbat se kurdějím. Proplouvající lodě zde také mohly nechávat nemocné námořníky, neschopné pokračovat v dlouhé cestě do Asie.²¹

Mezi základními úkoly nových obyvatel Jižní Afriky bylo založení zahrady na pěstování ovoce a zeleniny, navázání kontaktů s domorodci a s tím spojený zisk jejich dobytka a postavení pevnosti na ochranu před nevyzpytatelným původním obyvatelstvem. Kvůli nedostatku pálených cihel se zdál být poslední úkol složitý a hned první větší nepřízeň počasí způsobila evropskému osazenstvu potíže.

Zpočátku byli všichni obyvatelé zaměstnanci Sjedenocené východoindické společnosti. Kromě svých povinností museli muži vykonávat i stálou vojenskou službu. Stanice nesloužila jen nizozemským lodím. Za poplatek poskytovala služby i zahraničním plavidlům. Brzy se začalo ukazovat, že stanice nebude v oblasti pěstování plodin a chovu dobytka soběstačná a některé komodity jako obiloviny či rýže musely být dováženy z ostatních kolonií (například z Indonésie).

Z místa, které mělo původně jen zásobovací účely, se poměrně brzy začala tvořit nizozemská kolonie. Už v roce 1657 opustila stanici skupina

---

²⁰ HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*, s. 60.

²¹ BECK, R. *The History of South Africa*, s. 27.

obyvatel, která se usadila v údolí řeky Liesbeek, kde vybudovala osadu Rodenbosch.²² Účel tohoto odchodu byl čistě obchodního charakteru. Obyvatelé nově vytvořené osady měli za úkol pěstovat obiloviny a zeleninu a prodávat je za pevně stanovené ceny Společnosti.²³ Jihoafrické vnitrozemí ukrývalo obrovské rozlohy neobdělávané půdy. To Evropanům umožňovalo zakládat rozlehlé farmy a způsobovalo rostoucí příliv evropského obyvatelstva na kapské území. Mezi novými přistěhovalci nebyli jen Nizozemci, nýbrž i Skandinávci, Francouzi či obyvatelé Říše.²⁴ Dalším z důvodů, který způsoboval přísun obyvatel do nově se tvořící kolonie, byla náboženská tolerance. To sehrálo roli v roce 1688, kdy se zde usadilo 156 francouzských hugenotů, kteří opustili svou zemi po zrušení Ediktu nantského (zrušen Ludvíkem XIV. v roce 1685).²⁵

Kolonizace Jižní Afriky přinášela i negativní důsledky. Nizozemci se začali potýkat s nedostatkem pracovních sil, což zapříčinilo vznik jihoafrického otroctví. Již za pár let od založení osady schválilo vedení Sjednocené východoindické společnosti dovoz otroků z Číny, které následovaly lodě dovážející levnou pracovní sílu z Guinejského zálivu, Angoly, Mosambiku, Madagaskaru, Indie, Indonésie či Malajsie.²⁶ Kromě otroků se do Kapské kolonie dostávali trestanci z ostatních nizozemských držav. Ti si zde odpykali trest formou nucené práce a po vypršení zde mohli zůstat jako svobodní občané. Přísun cizinců způsobil vznik nové vrstvy obyvatel, která získala označení bastaard nebo kleurlinge (barevní). Byli to potomci místních domorodců s cizími přistěhovalci (bílymi kolonizátory i otroky). Dorozumívacím jazykem míšenců se stala zjednodušená holandská doplněná o výrazy z angličtiny, francouzštiny, malajštiny a místních jazyků. To se stalo základem afrikánštiny, jednoho z dnešních úředních jazyků Jihoafrické republiky.

---

²² BUDIL, I. *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 22.

²³ THOMPSON, L. *A History of South Africa*, New Haven 1995, s. 33.

²⁴ NERAD, F., *Búrská válka*, Praha 2004, s. 11.

²⁵ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 34.

²⁶ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 63.

V čele Kapska stál zpočátku nejvyšší místní velitel. Tento úřad zastával prvních deset let existence zakladatel Jan van Riebeeck. Od roku 1672 spravoval Kapsko guvernér. Hned od počátku kolonizace zde byl Nizozemci vytvořen politický systém. Vznikla Politická rada (Politieke Raad), která vydávala zákony a zastávala funkci nejvyššího soudního orgánu.²⁷

V náboženské otázce byli nizozemští přistěhovalci ovlivněni poměry ve své mateřské zemi. Jedinou povolenou náboženskou institucí v Kapské kolonii byla Holandská reformovaná církev. Ta vycházela z učení Jana Kalvína, které bylo založené na predestinaci. Nizozemci se cítili být nadřazení nad ostatními skupinami obyvatel a domnívali se, že všichni lidé si nejsou rovni. Díky tomu jim otroctví přišlo přirozené.

3.4 První konflikty s domorodci

Před založením Kapské kolonie evropská plavidla na jihu Afriky často obchodovala s domorodým obyvatelstvem. Evropané nabízeli Khoikhoiům železné, měděné či mosazné předměty výměnou za pitnou vodu, čerstvé maso a jiné zásoby na dlouhé cesty.²⁸ Se založením kolonie se tyto poměry začaly měnit. V šedesátých letech sedmnáctého století se objevily ekonomické problémy, které způsoboval zejména nedostatek dobytka. Rostla poptávka proplouvajících lodí po mase a stanice jej nebyla schopna v takovém množství produkovat. Navíc Khoikhoiové se nechtěli vzdávat dobytka tak, jako v předešlých letech. Jedním z možných řešení problémů mělo být osidlování a hledání zásob v jihoafrickém vnitrozemí. Toto území však bylo již obydleno domorodým obyvatelstvem, díky čemuž se s nimi Evropané dostávali do konfliktů

První závažnější konflikt mezi evropskými pastevcí a domorodci se odehrál v letech 1659–1660. Skupina khoikhoiského obyvatelstva vedená

---

²⁷ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 64.

²⁸ BECK, R., *The History of South Africa*, s. 23.

bývalým tlumočnickem Domanem se vzbouřila proti násilnému zabírání půdy, podpálila několik evropských farem a odvedla značný počet ovcí a dobytka. Díky převaze střelných zbraní v rukou Evropanů nastal zvrat v konfliktu a Khoikhoiové byli donuceni uzavřít nevýhodný mír, ve kterém museli souhlasit s vydáním půdy evropským usedlíkům.

Po této události začali farmáři podnikat další výboje za vidinou zisku nové půdy. Jejich důvody byly čistě ekonomického charakteru, jelikož založení farmy a dodávání potřebného dobytka do stanice bylo velmi lukrativní záležitostí. Sjednocená východoindická společnost se snažila omezovat svévolnou činnost evropských farmářů, ale ti na tato nařízení nereagovali. Navíc byla mezi Evropany rozšířená představa o výskytu vzácných nerostů na jihoafrickém území, což také podporovalo migraci do vnitrozemí. Na sever pronikající farmáři se často setkávali s Khoikhoii a se Sany. Zabíráním pastvin a krádežemi dobytka narušovali jejich styl života a domorodci tím ztráceli obživu. Proto docházelo k odvetným akcím a dalším svárům mezi bílými farmáři a původním obyvatelstvem.

Další výraznější konflikt se odehrál mezi lety 1673–1677.²⁹ Důvody byly totožné jako u předchozího konfliktu. Khoikhoiům v čele s náčelníkem Gonnemou se nelíbilo zabírání pastvin a úrodné půdy a snažili se v tom Evropanům zabránit. Opět se projevila technologická převaha a Gonnema musel souhlasit s podřízením Evropanům a odváděním každoroční daně ve formě dobytka.

V roce 1684 byla na území Namaquů objevena ložiska měděné rudy. To zákonitě zvýšilo zájem Evropanů o toto území. V následujících letech se podařilo zlomit odpor domorodců a území přešlo pod správu Evropanů. Na konci sedmnáctého století začalo mít khoikhoiské společenství problémy a jejich společenská struktura se rozpadala na jednotlivé rodiny. Tyto rodiny začaly být závislé na Evropanech, kteří je využívali jako levnou pracovní

---

²⁹ BECK, R., *The History of South Africa*, s. 30.

sílu. Navíc na počátku 18. století vypukla v Kapské kolonii epidemie spalniček, vůči kterým afričtí domorodci neměli protilátky. Kvůli tomu výrazně klesaly počty domorodého obyvatelstva, které už nebylo schopno Evropanům efektivně zabraňovat v pronikání do nitra Afriky.³⁰

---

³⁰ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 45.

4 KOLONIZACE JIŽNÍ AFRIKY V OSMNÁCTÉM STOLETÍ

Jak jsem již naznačil v předchozí kapitole, v druhé polovině sedmnáctého století se v holandské stanici začaly objevovat ekonomické potíže. Největším problémem bylo prohlubování nedostatku dobytka, který přestávali být původní obyvatelé ochotni prodávat. Navíc Evropané už nechtěli domorodcům nabízet železo, které do té doby sloužilo jako obchodní artikl, protože se báli, aby nebylo Khoikhoii využíváno k výrobě zbraní.³¹ V průběhu následujících let vzrůstal počet evropských usedlíků a rostlo i množství kotvících lodí v obchodní stanici. Všechny tyto události vedly k nucené migraci evropského obyvatelstva do vnitrozemí Afriky.

4.1 Osidlování vnitrozemí

Nejvýznamnějším problémem, na který evropští kolonizátoři naráželi při pronikání do vnitrozemí, bylo původní obyvatelstvo. Jihoafrické území bylo osídleno už dávno před příchodem Evropanů. Žilo zde mnoho druhů domorodých kmenů, z nichž některé sehrály během evropských koloniálních snah důležitou roli.

Jedním z kmenů, se kterým se Evropané střetli, byli Sanové. Jednalo se o kočovný kmen. Jejich životní styl byl v souladu s okolní přírodou, práce byla rozdělena podle pohlaví a žena a muž měli ve společnosti stejné postavení.³² Sanové byli lovci a sběrači a Evropané je nazývali Křováky nebo Bušmeny.

Druhým kmenem, se kterým se v rané fázi koloniální expanze Evropané setkávali, byli Khoikhoiové. Byl to kmen velice blízký Sanům, s tím rozdílem, že se jednalo o pastevce. Toho zpočátku Evropané využívali a khoikhoiská stáda dobytka sloužila jako zdroj obživy pro kolonii i

---

³¹ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 67.

³² BECK, R., *The History of South Africa*, s. 10.

proplouvající lodě. Khoikhoiové byli početně významnějším kmenem než Sanové. Evropané pro ně používali jméno Hotentoti.

Kmeny, které asi nejvýrazněji ovlivnily vývoj jihu Afriky během evropské kolonizace, byly Xhosové a Zuluové, kteří s nizozemskými a později britskými přistěhovalci vedli série krvavých válek, o nichž se zmiňují v jiné části práce. Dalšími méně významnými kmeny obývajícím jih Afriky byli například Mpondové, Thembuové, Mpondomiseové nebo Xesibové.³³

První úspěšným pokusem o usazení mimo původní holandskou stanici bylo založení výše zmíněné osady Rondebosch v údolí řeky Liesbeek. Během vlády guvernéra Simona van der Stella (1679–1699) se začalo rozšiřovat území osidlované evropskými farmáři. Simon van der Stell povzbuzoval potencionální kolonisty k opuštění Spojených nizozemských provincií a nabízel jim obrovské rozlohy půdy, které v jižní Africe nebyly obdělávané. Díky tomu už v roce 1707 pobývalo v jihoafrické lokalitě na tisíc pět set svobodných obyvatel.³⁴

Na jihoafrickém území začaly v té době vznikat okresy. První z nich vznikl v okolí dnešního města Stellenbosch, rozkládajícího se na východ od původní holandské obchodní stanice. V roce 1686 vznikl další okres v okolí Drakensteinu.³⁵ Tyto nové správní oblasti se snažily fungovat nezávisle na kapské kolonii a z toho důvodu v těchto okresech vznikl nový systém, kdy měla správu na starosti rada šesti místních občanů (heemraad), kteří byli podřízeni jmenovanému správnímu úředníkovi (landdrost).³⁶

Od druhé poloviny sedmnáctého století pokračovala migrace trekbúrů spíše na východ než na sever, protože cesta byla snadnější a rychlejší. V roce 1745 vznikl další okres Swellendam. Rozloha kapské provincie se

---

³³ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 43.

³⁴ CHURCHILL, W., *Dějiny anglicky mluvících národů, díl IV. Velké demokracie*, Praha 1999, s. 85.

³⁵ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 72.

³⁶ NERAD, F., *Búrská válka*, Praha 2004, s. 12.

výrazně rozšiřovala a její hranice sahaly až k Mušlové zátocce. Evropské pronikání do přirozených teritorií jihoafrických domorodců přinášelo negativní důsledky. Evropané zabírali rozlehlá území, která potřebovali jako pastviny pro velká stáda dobytka a navíc kvůli intenzivnímu lovu přicházeli domorodci o zdroj obživy. Všechny tyto aspekty velmi zhoršovaly vztahy mezi Búry a Afričany. I přes všechny neshody však bylo na úpatí Dračích hor (místní název Kahlamba) založeno nové správní město Graaff – Reinet.³⁷

4.2 Vnitřní problémy

Na sklonku sedmnáctého století začalo docházet k vnitřním konfliktům mezi úředníky Společnosti a drobnějšími farmáři. Úředníci využívali svého postavení k vlastnímu obohacování. Tito úředníci a nejbohatší farmáři určovali ceny nejžádanějších komodit, navíc zaměstnávali velké množství Khoikhoiů a otroků, díky čemuž měli mnohem nižší výrobní náklady než drobnější statkáři. Nástupcem Simona van der Stella v úřadu guvernéra se stal jeho syn Willem Adriaan van der Stell, během jehož vlády vypukla krize. V roce 1705 upravil ceny vína ve svůj prospěch, což nenechali farmáři bez odezvy a odeslali petici se stížností do Amsterdamu.³⁸ Van der Stella stál tento problém funkci a výsledkem celé krize byl nový zákon, který zakazoval úředníkům Společnosti zastávat své místo a být současně farmářem. Korupce však z kapské kolonie nezmizela.

Korupce nebyla jediným problémem této doby. Nizozemská vláda i Sjednocená východoindická společnost se potýkaly s velkými finančními potížemi, kdy státní deficit několikanásobně převyšoval roční příjmy. K těmto potížím také přispěly spory a válečné konflikty s Velkou Británií.

---

³⁷ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 75.

³⁸ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 41.

4.3 Války s Xhosy

V průběhu sedmnáctého století se podařilo z několika samostatných klanů Nguniů vytvořit relativně silné společenství, jež získalo název podle jednoho z předků – Xhosa.³⁹ Kvůli čím dál mohutnější migraci do jihoafrického vnitrozemí se trekbúrové dostávali do množících se sporů s Xhosy. V roce 1778 kapský guvernér Joachim von Plettenberg označil Velkou rybí řeku (Great Fish River) za hranici mezi búrským a xhosským teritoriem.⁴⁰ V této době však mnoho Xhosů žilo za uvedenou přírodní hranicí a trekbúrové neuznávali hranice vůbec. Proto se konflikty mezi těmito etniky nadále stupňovaly a prohlubovaly. Hlavním předmětem jejich sporů bylo neustále se opakující zabírání xhosské půdy a konfiskace dobytka. Soužití těchto dvou skupin na jednom místě bylo nemožné, a proto od konce sedmdesátých let osmnáctého století proběhla mezi Búry a Xhosy série devíti válek (tzv. Kaferské války)⁴¹, které se odehrávaly po celé následující století a skončily ovládnutím celého xhosského území.

První z válek vypukla v roce 1779 a probíhala celé tři roky. Záminkou ke konfliktu bylo, že skupina Búrů překročila Velkou rybí řeku, přivlastnila si stádo dobytka a při vzniklé potyčce zabila jednoho xhosského pastevce. Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a Xhosové začali využívat taktiku gerilové války.⁴² Díky výborné znalosti terénu a schopnosti pohybovat se v noci byla tato taktika úspěšná a domorodcům se dařilo odvádět zpět na své území velké množství dobytka. Později se však začala prosazovat technická vyspělost Evropanů a xhosské jednotky nebyly schopné se bránit proti střelným zbraním. První z kaferských válek skončila porážkou domorodců v roce 1781.

³⁹ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 78.

⁴⁰ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*. Praha 1966, s. 131.

⁴¹ CHURCHILL, W., *Dějiny anglicky mluvících národů, díl IV. Velké demokracie*, s. 86.

⁴² BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 27.

Druhá válka začala v roce 1793. Xhosští pastevci se snažili proniknout na území tehdejšího Zuurveldu, protože v jejich Velkou rybí řekou vymezeném teritoriu kvůli dlouhému období sucha nebyly vhodné pastviny pro dobytek. Navíc xhosská populace neustále rostla, což způsobovalo i rozšiřování stád jejich dobytka. Problém se ukázal být v tom, že na území Zuurveldu si dělali nároky i búrští farmáři. Spor o území přerostl v ozbrojený konflikt. Búrům se podařilo sestavit silné komando, které mělo xhoské rebely zahnat zpět za Velkou rybí řeku. To se nepovedlo a naopak domorodci přešli do ofenzivy. Jejich útok byl tak silný, že landdrost Hendrik Maynier byl ještě v témže roce donucen domluvit smír, podle kterého se velká část Zuurveldu (mezi Velkou rybí řekou a řekou Kowie) stala xhosským teritoriem.⁴³ Toto vítězství pro domorodce znamenalo velký úspěch. Naopak búrští farmáři se nemohli s výsledkem konfliktu smířit a v roce 1795 se proti Hendriku Maynierovi vzbouřili. Tato vzpoura Mayniera stála funkci a byl donucen emigrovat do zahraničí.⁴⁴

Třetí konflikt mezi Búry a Xhosa souvisel s první britskou okupací Kapska v roce 1795. Vzpoura Búrů, kteří v roce 1799 povstali proti kapské vládě v okolí Graaff – Reinetu byla britskými vojsky potlačena a Khoikhoiové se rozhodli využít dočasného oslabení svých zaměstnavatelů.⁴⁵ Začali obsazovat nechráněné farmy a odvádět dobytek a koně, ale jelikož si byli vědomi své vlastní slabosti, spojili se s Xhosa a společně čelili búrským komandům, kterým pomáhala britská armáda. Bojovalo se až do roku 1803, kdy bylo dohodnuto mezi Xhosa a Brity příměří, které potvrzovalo dřívější hranice.

Část revoltujících Khoikhoiů se vrátila do služeb svých původních zaměstnavatelů, další část šla hledat práci jinde. Búrové s koncem konfliktu spokojení nebyli. Podle jejich názoru se s domorodci vůbec jednat nemělo a

---

⁴³ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 131.

⁴⁴ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 81.

⁴⁵ Tamtéž, s. 81.

po skončení první britské okupace (v roce 1803) obnovili svojí agresivní politiku.⁴⁶

4.4 První britská okupace

Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století probíhala na evropském území celá řada konfliktů spojených především s Velkou francouzskou revolucí a napoleonskými válkami. Francouzská vojska okupovala Spojené nizozemské provincie, a proto britská vláda rozhodla obsadit kapskou kolonii. Jižní Afrika byla strategicky významným bodem a Britové chtěli zabránit zvýšení francouzského vlivu. Také se obávali, že by jim Francie bránila v obchodních cestách do Indie.⁴⁷ V roce 1795 se britská armáda vylodila ve Falešné zátocě. Britským guvernérem se stal hrabě Macartney, který nechal v úřadu původní nizozemské úředníky, čímž chtěl zachovat kontinuitu. Co se týče ekonomiky, byla britská okupace přínosná. Vzrůstal objem obchodu a rostly výnosy nejvýznamnějších zemědělských plodin. Naopak velkou krizí prošla Sjediněná východoindická společnost, která zkrachovala a na konci osmnáctého století přestala existovat.

Britské vedení se nesešlo s problémy ze strany Nizozemců, nýbrž Búrů, kterým se britská anexe Kapska nelíbila. Hlavním centrem odporu byl Graaff – Reinet a jeho okolí. Veškerá povstání však Britové bez výraznějších problémů potlačili. Od roku 1799 se nová správa jihu Afriky musela potýkat se třetí válkou s Xhosa (viz. jiná část textu), která prohloubila spory mezi búrským obyvatelstvem a britskými okupanty.

K odchodu Britů z Jižní Afriky došlo na počátku roku 1803, kdy v Evropě skončila dlouhá válka a byla podepsána mírová smlouva v Amiens.⁴⁸ Kapsko připadlo zpět Batavské republice, což byl nový oficiální název pro Spojené nizozemské provincie. Do čela kolonie se dostali J. W. Janssens a

---

⁴⁶ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 131.

⁴⁷ NERAD, F., *Búrská válka*, s. 13.

⁴⁸ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 52.

J. A. de Mist, kteří se snažili řešit problémy s podrážděnými búrskými farmáři demokratičtější cestou. Mimo jiné se také snažili reformovat školství, správu nebo administrativu, ale jejich úsilí bylo zmařeno druhým příchodem britských jednotek, které se tentokrát v Kapsku usadili na nepoměrně delší období.

4.5 Opětovné převzetí kolonie Brity

V souvislosti s dalšími výboji Napoleona na evropském kontinentu se v roce 1805 rozhořely nové konflikty. I v tomto případě se britští představitelé rozhodli zajistit klidnou a bezpečnou plavbu kolem nejjižnější výspy afrického kontinentu, a proto se v lednu roku 1806 vylodila v Kapské zátocě v Bloubergu početná britská armáda.⁴⁹ Místní posádka za pomoci ozbrojených Búrů odolávala britskému ataku jen pár dní a nakonec kapitulovala ve prospěch přesily. Nizozemci očekávali, že jim po skončení válečného stavu v Evropě Velká Británie kapskou kolonii opět vrátí, což se však nestalo. Držbu Kapska Britům potvrdila mírová smlouva z roku 1814.⁵⁰ Jako kompenzaci zaplatila Velká Británie Nizozemsku šest milionů liber.⁵¹

Ačkoliv byli Búrové evropského původu, považovali se za rodilé Jihoafričany a od příchozích Britů se výrazně lišili. S příchodem Britů se život v Kapsku začal měnit. Nová správa území zavedla sérii opatření, které zvyšovaly britský vliv v Kapsku. Angličtina se stala oficiálním jazykem, byl zaveden britský právní systém a nizozemskou administrativu nahradila modernější britská byrokracie.⁵² Správa kapského území probíhala odlišně, než tomu bylo během první okupace. V čele kolonie stanul hrabě Caledon. Díky londýnské vládě, která mu udělila velmi rozsáhlé pravomoci, mohl zavést politiku tvrdé ruky. Nicméně i přes silně autokratickou vládu hraběte

---

⁴⁹ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 83.

⁵⁰ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 26.

⁵¹ FREMONT-BARNES, G., *The Boer War 1899-1902*, Oxford 2003, s. 13.

⁵² COLLINS, R. O., BURNS, J. M., *A History of Sub – Saharan Africa*, Cambridge: Cambridge University Press 2008, s. 284.

Caledona a později sira Johna Cradocka a lorda Charlese Somerseta měla britská přítomnost i pozitivní dopady na vývoj v Kapsku. V roce 1807 britský parlament zrušil obchod s otroky v rámci impéria.⁵³ Na toto nařízení v roce 1833 navázal zákon o zrušení otroctví. Búrové, kteří se zabývali především farmářstvím a chovem dobytka, často využívali černošskou pracovní sílu a do jisté míry na ní byli závislí, tudíž otroctví považovali za běžnou věc. Byl to tedy obrovský zásah do búrskeho životního stylu, jejich zvyklostí a náboženského přesvědčení o nerovnosti lidských ras.

Během následujících let byl posilován britský vliv na kapském území. Velká část nových zákonů a nařízeních určitým způsobem omezovala nebo narušovala búrský životní styl. Začaly být omezovány osobní svobody, školství, afrikánština byla vytlačována a jediným povoleným úředním jazykem byla angličtina.

Britská opatření se netýkala jen búrske komunity, ale brzy začala omezovat i domorodé kmeny. Necelý rok po opětovném zabránění Kapska byl plukovník Richard Collins vyzván k procestování jihu Afriky a sestavení souboru rad a doporučení pro novou britskou správu.⁵⁴ Plukovník Collins například navrhoval, aby nebyly navazovány žádné politické nebo přátelské vztahy s domorodými Xhosi, protože věděl, že evropské osazenstvo kolonie jim nemůže početně konkurovat. Dalším jeho doporučením bylo sestavení silných britských vojsk v Kapsku, která by bránila domorodcům pronikat za mírem stanovenou hranici a pomohla je vyhnat z celého území Zuurveldu. Toto rozhodnutí stálo u zrodu čtvrté kaferské války. Vyhnáním Xhosů ze Zuurveldu byl pověřen plukovník John Graham, který měl k dispozici dva tisíce vojáků doplněné o ozbrojená búrská komanda a khoikhoiské oddíly.⁵⁵ Samotný konflikt se rozhořel v roce 1811 a skončil o dva roky déle. Přibližně třináct tisíc xhosských obyvatel bylo násilně vyhnáno z území Zuurveldu za

---

⁵³ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 48.

⁵⁴ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 53.

⁵⁵ Tamtéž, s. 54.

Velkou rybí řeku, podél které byl postaven systém pevností, který měl zabránit jejich opětovnému návratu.

Čtvrtá kaferská válka měla pro xhoské obyvatelstvo záně negativní dopady. Nejenže Xhosové ztratili velké územní celky, ale válka vnesla do kmene meziklanové napětí, které brzy vyústilo v ozbrojené potyčky. Část Xhosů požádala Brity o pomoc. Ti jim vyhověli, a mohla tak vypuknout pátá kapsko-xhoská válka, která tentokrát probíhala dva roky. Pro Brity se jednalo o úspěšný konflikt, kdy se jim povedlo proniknout hluboko na xhoské území a získat velmi rozsáhlou válečnou kořist zejména ve formě dobytka. Ve vyliďněných prostorech byla poté postavena nová ozbrojená města Fort Willshire a Fort Beaufort a dobyté území začalo být v následujících letech osidlováno.⁵⁶

Nově získané území se začalo rozvíjet, brzy už ale búrským a britským farmářům nestačilo a toužili po větších výměrách půdy. Při expanzi však naráželi na Xhose, kteří se chtěli vrátit do svého původního teritoria. Ozbrojené potyčky vyústili v šestou kaferskou válku, která vypukla v roce 1834. Vedením britských sil byl pověřen plukovník sir Harry Smith a jeho ofenziva byla úspěšná, když začal xhoské bojovníky vytlačovat ze země. Navíc se mu podařilo zajmout nejvyššího náčelníka Hintsu, a proto musela být v roce 1835 uzavřena mírová smlouva. Toto teritorium získalo označení Provincie královny Adelaidy a správcem se stal sir Harry Smith.⁵⁷

Na jihu Afriky se bílé obyvatelstvo neustále cítilo ohroženo černými domorodci, což posilovalo rasistické cítění Evropanů. Ani společná averze k domorodcům však neutvářela dobré vztahy mezi Búry a britskými přistěhovalci. Búrové se považovali za původní obyvatele Jižní Afriky a pokládali ji za svou domovinu. Z toho důvodu nesli špatně fakt, že angličtina

---

⁵⁶ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 87.

⁵⁷ Tamtéž, s. 88.

je úředním jazykem a že britští úředníci zastávají výsostnější funkce. Všechny tyto problémy však posilovaly nacionalistické cítění Búrů.

5 KOLONIZACE JIHU AFRIKY V 19. STOLETÍ

V posledních dekádách osmnáctého století vznikaly v prostoru řeky Tugely předpoklady k utváření větších společenských celků. Domorodé kmeny a klany se začaly rozšiřovat, což bylo způsobeno tím, že si podrobovaly menší a slabší sousedy. Někteří silnější náčelníci vytvářeli královské dynastie a chystali územní expanzi. Mezi takové náčelníky patřili například Zvide u kmenu Ndwandwe, Mzilikazi z kmenu Ndebele a především Dingisvajo z kmenu Mtetva a jeho následovník Šaka, pocházející z kmenu Zulu.⁵⁸

Tento stav v prostoru mezi pobřežím Indického oceánu a Dračími horami byl způsoben hlavně enormním zalidněním. Jednotlivé klany a kmeny neměly dostatek pastvin a půdy, a docházelo tak k častým srážkám. V dějinách Jižní Afriky je toto období zapsáno jako mfecane a difaqane. První termín bývá překládán jako „hladovění“, zatímco ten druhý v jazyce Sotho/Čwanů znamená „zničení“.⁵⁹ Pro evropské přistěhovalce mělo toto období význam především v tom, že se začal formovat velmi silný africký kmen Zulu, který byl v následujících dekádách velmi nepříjemným protivníkem britských kolonistů.

5.1 Vzestup kmene Zulu

Počátek vzestupu zulského kmene je spjat s klanem Mtetva. Na počátku devatenáctého století stál v jeho čele náčelník Jobe. Jeho synovi a tudíž i nástupci Tanovi se nelíbilo, že vládne dlouho, a za pomoci svého mladšího bratra Godongvana naplánoval otce zabít. Jobe plán odhalil a chtěl nechat spiklence odstranit. Tana zemřel ve spánku, Godongwanovi se však podařilo uniknout. Začal se skrývat v africké buši a změnil si jméno na Dingisvajo, což znamenalo „Nepokojný“.

⁵⁸ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 89.

⁵⁹ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 28.

Důležitou událostí se ukázalo být Dingisvajovo setkání s bělochem na úpatí Dračích hor, které se odehrálo dva roky po jeho úniku. Identita Evropana není zcela jasná, ale je možné, že se jednalo o Roberta Cowana, který vedl expedici z Kapska do zátoky Delagoa.⁶⁰ Dingisvajo se k němu připojil jako průvodce a zanedlouho potom běloch zemřel. Dingisvajo, jenž od zesnulého Evropana získal koně a pušku, se rozhodl vrátit ke svému klanu, jelikož jeho otec Jobe konečně zemřel. Díky novému vybavení výrazně vzrostla jeho prestiž a autorita, protože pro členy klanu Mtetva to byly věci doposud neznámé. Po návratu už stačilo jen odstranit mladšího bratra Mvaveho, který se domníval, že se stane Jobeho následníkem a nic nestálo v cestě tomu, aby se Dingisvajo stal novým vládcem Mtetvů.

Dingisvajo se od ostatních afrických vládců a náčelníků lišil. Odmítal věčné potyčky a přetahování se o pastviny a dobytek a věděl, že může dosáhnout vyššího cíle. Začal tak budovat impérium. Během svého nedobrovolného putování Afrikou měl možnost seznámit se s evropskou organizací armády a se způsobem boje, čehož po svém návratu využil. Svou zpočátku nevelkou armádu rozdělil na několik oddílů zvaných ibuto (pluk), které se dál dělily na menší jednotky.⁶¹ V čele každého pluku byl velitel (induna), který měl na starosti výcvik jednotek a vedení boje. Díky zavedení povinného vojenského výcviku se kvalita Dingisvajových vojáků velmi zlepšila.

S reorganizovanou armádou si začal Dingisvajo podrobovat sousední klany a rozšiřoval svou moc. V průběhu osmi let se mu podařilo porazit na padesát kmenů a klanů.⁶² V těchto momentech se projevovala Dingisvajova odlišnost od ostatních afrických vládců. Podrobené kmeny totiž nevyhlazoval, ale připojoval ke svému rodícímu se impériu. Dingisvajo si také uvědomoval, že pro úspěšné fungování říše je důležitá ekonomická síla

---

⁶⁰ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 91.

⁶¹ HRBEK, I., a kol., *Dějiny Afriky*, s. 309.

⁶² BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 29.

a s tím spojený obchod. Proto se snažil navazovat obchodní styky s Portugalci v zátocě Delagoa.⁶³

Dingisvajova konfederace se skládala z mnoha klanů a jedním z nich byl klan Zulu, v jehož čele stál náčelník Senzangakona.⁶⁴ Ačkoli se Senzangakona pyšnil několika manželkami, měl poměr s Nandi, sirotkem ze sousedního klanu, z něhož vzešlo nemanželské dítě. Nandi i s malým synem, který dostal jméno Šaka, byla zapuzena. Šaka je v zulských tradicích popisován jako vysoký, tmavý a ošklivý muž s velkým nosem a vadou řeči.⁶⁵

Šaka se ve svých třidvaceti letech stal součástí Dingisvajovy armády, který ho začlenil do vojenského oddílu cve, jenž tvořili svobodní válečníci.⁶⁶ Brzy se ukázalo, že Šaka je velmi silným a obratným bojovníkem. Jeho pohled na vedení války se však od Dingisvajova velice lišil. Šaka byl krutý a nemilosrdný a své protivníky vyhlazoval. Díky svým schopnostem rychle stoupal na společenském žebříčku a získal si Dingisvajovu oblibu. Nejdříve se stal vůdcem své vojenské jednotky, a když v roce 1816 zemřel Senzangakona, pomohl Dingisvajovi Šakovi získat moc nad celým zulským klanem.⁶⁷

Šaka si v armádě vybudoval takové postavení, že si mohl dovolit zavádět vojenské reformy. Vymyslel nový typ kratšího oštěpu zvaný klva, vylepšil obranný štít, který nyní mohl posloužit i jako útočná zbraň, nebo zakázal nosit kožené sandály, protože bosí válečníci byly podle jeho názoru rychlejší, pohyblivější a stabilnější.⁶⁸

---

⁶³ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 29.

⁶⁴ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 92.

⁶⁵ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 80.

⁶⁶ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 93.

⁶⁷ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 80.

⁶⁸ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 31.

Šakův návrat ke kmenu Zuluů se nesetkal s velkým nadšením. Brzy však začal s vnitřní reorganizací klanu, kde využil své zkušenosti, které nasbíral během působení v mtetvské armádě. Zulští muži byli podle vzoru věkových tříd rozděleni na čtyři oddíly (fasimbe, gamule, jubingqvana, vombe).⁶⁹ Každý zulský válečník byl povinen účastnit se pravidelného výcviku a vojenských tažení, což brzy proměnilo zulskou mužskou populaci v silný válečný stroj.

Síla zulské reformované armády se začala prokazovat hned. Jedním z prvních úspěchů byla výprava proti klanu Buthelezi. Část klanu byla začleněna mezi Zulu, zbytek byl nemilosrdně povražděn. Zulská expanze pokračovala rychlým tempem a podobný osud stihl například i klany Ngvaneniů nebo Hlubiů. Do roku 1817 se Šakovi podařilo zulské území rozšířit čtyřnásobně.⁷⁰

Dingisvajovým největším protivníkem byl Zvide, náčelník klanu Ndwandwe. Dingisvajo povolal do boje Šaku, ale dříve než Zuluové na místo konfliktu dorazili, byl Dingisvajo zatčen a popraven. Tato událost značně demoralizovala mtetvské jednotky, které začaly ustupovat. Hlavní vojenské operace tak musel vést sám Šaka. V roce 1818 došlo k rozhodující bitvě na řece Mhaltuse, kterou Zuluové vyhráli.⁷¹

Po tomto vítězství se podařilo Šakovi rozšířit armádu. Zvide se s porážkou nechtěl smířit a v následujícím roce jeho vojska vstoupila do zulského teritoria. Vyčerpávající bitvu Šaka vyhrál a Zvide byl nucen prchnout na sever. Zulskému náčelníkovi se podařilo odstranit Dingisvajova zákonného nástupce, do čela Mtetvů dosadil svého loajálního přítele a sám se stal náčelníkem celé konfederace.⁷² Středem tohoto uskupení už však nebyli Mtetvové, nýbrž Zuluové. Do roku 1820 se Šakovi podařilo získat

---

⁶⁹ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 93.

⁷⁰ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 33.

⁷¹ COLLINS, R. O., Burns, J. M., *A History of Sub – Saharan Africa*, s. 286.

⁷² HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 94.

území táhnoucí se od řeky Pongola až k řece Tugela.⁷³ Většina místních kmenů ztrácela svou identitu a celé těleso se nazývalo Zuluy. Začal být budován vojensky zaměřený stát, který v této době disponoval armádou o síle čtyřiceti tisíc mužů.⁷⁴

Šaka rozbil dosavadní kmenovou strukturu a stal se neomezeným vládcem. Ustanovil centrální radu (ibandla) a svou moc opíral také o rozsáhlý úřednický aparát.⁷⁵ Členy dosazoval samotný Šaka a z toho důvodu mu byli loajální. Navíc každou vlnu nevole zulský vládce rázně utnul a popravy byly na denním pořádku. Náčelník opět reorganizoval armádu. Vojáci byli zařazováni do oddílů bez ohledu na kmenovou příslušnost, byla prodloužena doba služby v armádě, způsob boje byl upraven na boj zblízka a hojně využívány byly obklíčovací a obchvatné taktiky.⁷⁶

S pokračující zulskou expanzí ve vnitrozemí Jižní Afriky ubývalo Šakovi konkurence, a tím pádem se i snižovaly počty domorodců. Na počátku dvacátých let devatenáctého století byly napadeny klany Tembu a Cunu, následovali Ngvanové, Sothové či Tlokvové. Na základě Šakova působení ve vnitrozemí Jižní Afriky vzniklo liduprázdné teritorium plné trosek, vypálených vesnic a opuštěných pastvin a polí. Uvádí se, že během zulské vojenské kampaně v důsledku bojů a hladu v prostoru západně a severozápadně od Dračích hor zemřelo na milion domorodců.⁷⁷ Na konci dvacátých let devatenáctého století Šaka ovládal teritorium rozprostírající se od Kapské provincie až k území dnešního Malawi.

5.2 Kolonizace Natalu

Na počátku dvacátých let devatenáctého století se objevil návrh kolonizace do té doby Evropany neobydleného území, tj. Natalu. První

⁷³ COLLINS, R. O., Burns, J. M., *A History of Sub – Saharan Africa*, s. 286.

⁷⁴ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 82.

⁷⁵ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 34 – 35.

⁷⁶ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 311.

⁷⁷ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 36.

pokus proběhl v září roku 1822, kdy kapitán William FitzWilliam Owen vyplul na lodi Leven z Kapského města, aby prozkoumal jihovýchodní pobřeží Afriky. Owenova posádka se vylodila v zátocě Delagoa a započala průzkum vnitrozemí. Během průzkumu se námořníci setkali s členy klanu Ndwandwe. Posádka lodi Leven však byla sužována malárií a musela se vrátit zpět do Kapského města.

Mnohem významnější byla druhá expedice směřující na jihovýchod Afriky. Ta se uskutečnila v červnu roku 1823. John Thompson a Francis George Farewell v Kapském městě založili Farewell Trading Company, obchodní společnost, jejímž úkolem bylo vytvoření evropské kolonie na území Natalu.⁷⁸ Farewell Trading Company za tímto účelem poslala na území Natalu loď Salisbury pod vedením kapitána Jamese Saundera Kinga. Dne 27. června Owenova loď Leven a Kingova loď Salisbury zakotvily v zátocě Algoa. Nově příchozí lidé se usadili v těsné blízkosti přístavu Port Natal. Kapský guvernér lord Somerset zpočátku kolonizaci nového území odmítal, protože se obával zvýšení správních výdajů. Přesto však první kolonisté získali povolení se zde usadit.

Území v okolí Port Natalu považoval za svou doménu zulský náčelník Šaka, a proto se brzy o bílé kolonisty začal zajímat. V červenci roku 1824 byl Šaka připraven Evropanům poskytnout audienci. Území Natalu mezitím opustila část nově příchozích farmářů, kterým se nelíbily zdejší nehostinné podmínky. Britové zůstali v KwaBulavajo, sídle zulského náčelníka, do konce července. Šaka během jejich pobytu jevil zájem o britskou monarchii, krále Jiřího V., obdivoval střelné zbraně a lékařské schopnosti Evropanů.⁷⁹ Během návštěvy byl na zulského vůdce spáchán atentát. Jeden z Evropanů Henry Francis Fynn jej několik dní léčil. Zulský panovník se ze zranění zotavil, čímž výrazně vzrostla Fynnova prestiž. Na počátku srpna vydal Šaka písemný souhlas s usazením v okolí Port Natalu a zaručil Evropanům

---

⁷⁸ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 37.

⁷⁹ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 102.

bezpečnost při pronikání do vnitrozemí za účelem lovu a získávání slonoviny.⁸⁰

5.3 Nathaniel Isaacs

Na podzim roku 1824 se v Port Natalu vylodil mladý anglický obchodník Nathaniel Isaacs, jenž začal brzy ovlivňovat vývoj a poměry v Natalu. Zanedlouho po vylodění se Isaacs setkal se zulským náčelníkem, se kterým se mu podařilo navázat velmi dobrý vztah. Isaacs se v Natalu rychle zabydlel a začal se věnovat směnnému obchodu, když se jeho doménou stal především obchod se slonovinou. Díky rychle nabytému bohatství a přátelství se Šakou rychle stoupala jeho prestiž. Isaacsův a Šakův vztah dospěl do takového bodu, že spolu bojovali proti klanu Khumalo.⁸¹ Isaacs vyzbrojil deset mužů střelnými zbraněmi a Šaka mu poskytl dalších pět tisíc zulským válečníků, kteří měli za úkol vyhladit protivníky. Při zahájení útoku však Zuluové Isaacse neuposlechli a za pomoci střelných zbraní museli Evropané útočit jen v deseti. Domorodci do té doby střelné zbraně neznali, a proto měli Britové velký úspěch. Během pronásledování prchajících domorodců byl Isaacs zraněn. Ještě v den konfliktu zástupci Khumalů nabídli Isaacsovi kapitulaci. Šaka byl s výsledkem konfliktu spokojen.

5.4 Závěr Šakovy vlády

Poslední roky Šakova života byly poznamenány smrtí jeho matky Nandi. Ta podlehla v říjnu roku 1827 pravděpodobně úplavici. V tomto bodě dosáhla Šakova krutost svého vrcholu. Byly popraveny tisíce lidí, zaživa byla pohřbena desítky služebných, aby dělala společnost zesnulé, celý rok nesmělo být zaseto a sklizeno obilí, mléko bylo vyléváno, byl zakázán pohlavní styk a těhotné ženy i s jejich manžely byly usmrcovány.⁸²

---

⁸⁰ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 102.

⁸¹ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 42.

⁸² HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 103.

Šaka se přestával jako velitel účastnit vojenských tažení, a proto se mu odcizila armáda. Navíc vojáci byli donuceni podniknout několik po sobě jdoucích tažení bez sebemenšího odpočinku, což rozpoutalo vlnu odporu. Na zulském území zavládl teror. Denně bylo popravováno mnoho domorodců a zdálo se, že Šaka přišel o rozum. Situace už byla neúnosná, a proto se bratři Dingane a Mhlangane spojili s jedním z indunů Mbopou a rozhodli se Šaku zabít. Vražda se uskutečnila 22. září 1828 v Dukuze.

Vlády nad Zuluy se po Šakově smrti chopili vrazi Dingane, Mhlangane a Mbopa. Bylo to však jen dočasné řešení. Již během října 1828 se někdo pokusil Dinganeho zabít. Ten na nic nečekal a nechal následující den zavraždit bratra Mhlanganeho. Mbopa ze strachu z odstranění Dinganemu ustoupil a ten jej nechal dožít na jedné usedlosti. Dingane se tak stal novým zulským náčelníkem.

Stejně jako jeho předchůdce měl Dingane zájem udržovat dobré vztahy s Evropany. Později byl však přesvědčován jedním ze svých podřízených Jakotem, že Evropané chystají invazi.⁸³ Ke konfliktu však nedošlo, především díky vyjednávačskému talentu Henryho Francise Fynna. Po roce 1832 se situace zklidnila a Dingane nechal Jakota popravit.

Natalská kolonie se rychle rozrůstala, zejména kvůli přísunu nových obchodníků a farmářů. Díky zvýšenému počtu nově příchozích obyvatel získávali Evropané v Natalu pocit bezpečí. Nový kapský guvernér sir Benjamin D'Urban jmenoval správcem Natalu Henryho Francise Fynna.

---

⁸³ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 105.

6 VELKÝ TREK

Velký trek (afrikánsky Die Groot Trek) byl významnou událostí afrikánských dějin. Bývá tak označována hromadná migrace několika tisíc Búrů z kapské kolonie do vnitrozemí Jižní Afriky probíhající od třicátých let devatenáctého století. Búřům se nelíbila dlouhodobá britská správa Kapska a tímto krokem se snažili osamostatnit.

6.1 Důvody Velkého treku

Voortrekkerové (tj. účastníci Velkého treku) osidlovali především východ Kapska. Jejich vztahy s britskou elitou nebyly nikdy dobré a čím dál více se zhoršovaly. Búřům se nelíbily britské praktiky a to zejména ve vztahu k černým otrokům. Pro Búry přesvědčené o nerovnosti lidských ras bylo zkrátka nepřijatelné zrovnoprávnění černochoů a především potom zákon o zrušení otroctví z roku 1833.⁸⁴ V pamětech Anny Steenkampové, neteře Pieta Retiefa, byl mimo jiné uveden názor na problematiku rovnosti ras v Jižní Africe: *„Netrápí nás tolik, že tito lidé dostali svobodu, ale to, že mají být považováni za zcela rovnocenné křesťanům. To je v rozporu s božími zákony a přirozenými rozdíly, které existují mezi rasami a náboženstvími. Pro slušného křesťana je nepřijatelné strpět takovou potupu. Proto se raději odstěhujeme, abychom mohli naše vnitřní přesvědčení zachovat nedotčené.”*⁸⁵ V průběhu dvacátých let devatenáctého století se navíc zvyšoval počet přistěhovalců z Velké Británie, což značně měnilo charakter Kapska.⁸⁶ Velký trek lze tedy označit jako formu odporu proti britské správě v Jižní Africe.

---

⁸⁴ HORÁKOVÁ, Hana, *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*, Hradec Králové 2007, s. 64.

⁸⁵ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 108.

⁸⁶ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 48.

Všechny tyto okolnosti vedly Pieta Retiefa k sepsání Manifestu, jenž byl otištěn v *Grahamstown Journal*.⁸⁷ Retief v deseti bodech popisuje důvody k opuštění Kapska, z nichž nejpodstatnější je africká touha po svobodě a s tím spojený požadavek zbavit se britské nadvlády. „*V této době vznikl archetypální obraz Búra jako člověka bohabojného, ale i hrdinného, odvážného a milujícího svobodu natolik, že je ochoten se vydat na nebezpečnou pouť do neznáma.*”⁸⁸

6.2 Začátek Velkého treku

Búrská migrace měla vést směrem na sever. V důsledku mfecane a difaquane v oblastech na sever od Kapska zůstala neobydlená rozlehlá území. Navíc se zde nacházely velké řeky, které zajišťovaly zavlažování. Zdálo se tedy, že podmínky k životu jsou v těchto prostorech uspokojivé. K bližšímu prozkoumání tohoto teritoria byl vytvořen tzv. kommissie trek, což byl průzkumný oddíl.⁸⁹ V jehož čele stanul Pieter Lafras Uys. Výzkumný oddíl podnikl výpravu do vnitrozemí Jižní Afriky a shledal jako příhodné místo k usídlení oblast Natalu.

První vlna exodu búrského obyvatelstva se odehrála v roce 1834. Výpravu vedl farmář Louis Tregardt a jeho syn Carolus a po překročení řeky Vaal se k nim připojila výprava, v jejímž čele stál Land Hans van Rensburg.⁹⁰ Tregardtova část výpravy se usídlila v údolí Sloní řeky (Olifant river), zatímco ta van Rensburgova pokračovala do zátoky Delagoa. Cestou však byli všichni povražděni domorodci. V následujícím roce se do stejné zátoky vydal i Tregardt. Ale ani on tam nenašel štěstí a s většinou své výpravy podlehl malárii.

⁸⁷ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 68.

⁸⁸ HORÁKOVÁ, H., *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*, s. 64.

⁸⁹ NERAD, F., *Búrská válka*, s. 14.

⁹⁰ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 108.

Další búrská výprava za svobodou na sebe nenechala dlouho čekat. Uskutečnila se na přelomu let 1835 a 1836 a v jejím čele stanul Andriese Hendrik Potgieter, budoucí hrdina afrikánských dějin. Po překročení řeky Vaal se Potgieterova výprava dostala do potíží, když na ní zaútočil kmen Ndebelů pod vedením náčelníka Mzilikaziho.⁹¹ Samotný střet se odehrál v říjnu roku 1836. Zhruba šest tisíc Ndebelů zaútočilo na búrské voortrekkery. Ti pod vedením Andriese Hendrika Potgietera a Sarela Callierse sestavili pro Búry typický obranný kruhový val z krytých vozů a za pomoci čtyř desítek střelných zbraní se jim povedlo ndebelský atak odvrátit. Přeživším domorodcům se však podařilo uloupit značnou část dobytka, koní a tažných volů, což způsobilo nemožnost dalšího pohybu búrských vozů. Ndebelové se v následujících měsících s Búry střetli ještě několikrát. Důsledkem těchto vleklých bojů bylo vyhnání Ndebelů za řeku Limpopo na území dnešní Zimbabwe.⁹²

Na sever od řeky Orange přicházely početné skupiny voortrekkerů a začalo se uvažovat o zřízení nějakého správního orgánu pro nově nabyté území. Na shromáždění v Thaba Nchu byl v dubnu roku 1836 zvolen Piet Retief novým guvernérem (goewerneur) s vojenskými pravomocemi v tzv. Transorangii (oblast na sever od řeky Orange).⁹³ Piet Retief začal navrhopvat stěhování na území Natalu, ale pro úspěšnou kolonizaci bylo nutné získat souhlas zulského vůdce Dingana.

V oblasti Port Natalu žilo ve třicátých letech devatenáctého století jen pár desítek bílých osadníků. Jedním z nich byl Angličan Allen Francis Gardiner, který vedl s Dinganem sérii jednání. Díky Gardinerovi se z osady Port Natal podařilo v roce 1835 vytvořit opravdové město, které získalo svůj název po kapském guvernérovi D'Urban (dnešní Durban).⁹⁴

---

⁹¹ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 49.

⁹² HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 318.

⁹³ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 110.

⁹⁴ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 50.

Na podzim roku 1837 dorazil do Durbanu Piet Retief a vydal se za Dinganem, aby od něj získal svolení k usazení Búrů v oblasti Natalu. Plánoval v Natalu vytvořit prosperující zemědělskou provincii, kde by fungovaly dobré vztahy mezi búrskými a britskými osadníky, a jejíž obchod by byl zprostředkováván přes výhodně situovaný natalský přístav. Piet Retief deklaroval, že by se jeho skupina ráda usadila v blízkosti Port Natalu, protože „*white people need many things that come from over the sea.*“⁹⁵ Před samotným jednáním předala búrská výprava Dinganovi dobytek, který byl Zuluům dříve ukraden kmenem Tlokvů. Dingane oblast přístavu již garantoval Gardinerovi. Z toho důvodu měli voortrekkeři povoleno usadit se mezi řekami Tugela a Mzivumbu a Dračími horami. Dne 4. února potvrdil Dingane smlouvu.⁹⁶

Dva dny po úspěšném předání smlouvy uspořádal Dingane slavnost na rozloučenou. Během zábavy zničehonic zulský vůdce vykřikl: „*Bambani abathakath!*“, což znamenalo „*Pobijte čaroděje!*“⁹⁷ Skupina Búrů, která doprovázela Pieta Retiefa během jednání, byla odvečena na nedaleký kopec a všichni byli zavražděni. Dingane navíc vyslal skupinu bojovníků, aby zlikvidovaly búrské skupiny, které byly usazené v oblasti Dračích hor. Mnoho mužů, žen a dětí bylo barbarsky zabito.⁹⁸

Po této události Retiefovo místo zaujal Gerrit Maritz a búrské kolonisty v oblasti Natalu podpořily ozbrojené jednotky vedené Pietem Uysem a Hendrikem Potgieterem. V následujících měsících proběhla série potyček mezi búrskými a zulskými bojovníky. Afrikánci měli technologickou převahu v podobě střelných zbraní, nicméně proti velké početní převaze Zuluů neměli zpočátku moc šancí. Během jedné z trestných výprav byl zabit Piet Uys se

⁹⁵ OKOYE, F. N. C., *Dingane and the Voortrekkers: A Note on South African Historiography*. In: *Journal of Negro History* 56 (2), 1971, s. 135–140.

⁹⁶ CLOETE, H., CLOETE, W. B., *The History of the Great Boer Trek: and the origin of the South African republics*, New York 1900, str. 99.

⁹⁷ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 51.

⁹⁸ CLOETE, H., CLOETE, W. B., *The History of the Great Boer Trek: and the origin of the South African republics*, s. 101.

svým synem Dirkem Corneliem a o několik měsíců později podlehl nemoci Gerrit Maritz. Zanedlouho po Maritzově smrti se v búrském táboře objevil Andries Pretorius. Pretorius sestavil nové ozbrojené komando, byl zvolen nejvyšším vojenským velitelem voortrekkerů a měl v plánu zlomit zulskou moc v Natalu.⁹⁹

Jedním z důsledků nepokojů ve vnitrozemí Jižní Afriky bylo odvolání kapského guvernéra D'Urbana, kterého nahradil sir George Napier. Ten měl za úkol zajistit klid v kolonii a omezit búrskou migraci na sever. Britové vedení majorem Chartersem, kteří požadovali zastavení búrských bojových akcí, se vylodili v Durbanu 3. prosince 1838 a se souhlasem britské vlády přístavní město obsadili.

Pretorius se svým komandem však byl na cestě do boje. Po překročení řeky Ncome postavili Búrové čtvercovou hradbu z vozů, která získala označení laager.¹⁰⁰ Hlavní ofenziva se odehrála 16. prosince 1838, když zulská armáda čítající zhruba dvanáct tisíc bojovníků zaútočila na búrský tábor. Búrští bojovníci za pomoci pušek a děl zabíjeli domorodce po desítkách. Po oslabení zulské ofenzivy dal Pretorius pokyn jezdcům na koních, kteří začali pronásledovat prchající Zuluy. Búrové dosáhli velkého vítězství, když se jim bez ztráty jediného vojáka podařilo zabít na tři tisíce Zuluů.¹⁰¹ Tato událost vešla do dějin jako bitva u Krvavé řeky (řeka Ncome byla kvůli obrovskému masakru přejmenována na Blood River – Krvavá řeka).¹⁰² Na oslavu památného vítězství byl den bitvy v roce 1952 vyhlášen státním svátkem a označen jako Den Smlouvy (Geloftedag).¹⁰³

Ihned po vítězné bitvě vytáhl Pretorius na Mgundgundlovu, Dinganeho hlavní sídlo. Ten však stihl uprchnout a své sídlo vypálit. Při pochování těla

⁹⁹ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 114.

¹⁰⁰ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 54.

¹⁰¹ FREMONT-BARNES, G., *The Boer War 1899–1902*, s. 13.

¹⁰² HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 318.

¹⁰³ HORÁKOVÁ, H., *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*, s. 64.

Pieta Retiefa byla nalezena smlouva, ve které Dingane garantuje Búrům část Natalu. Durban byl stále obsazen britskou posádkou, a proto se Búrové museli usídlit v lokalitě ležící 50 mil od přístavního města. Zde bylo založeno nové hlavní město Svobodné provincie Nového Holandska v jihovýchodní Africe, které bylo pojmenováno na počest zesnulých búrských vůdců Pieta Retiefa a Gerrita Maritze Pietermaritzburg.¹⁰⁴

Mezitím Britové shledali, že jejich přítomnost v Durbanu je zbytečná a major Charters jej opustil a nechal zde jen hrstku vojáků pod vedením kapitána Jarvise. Dingane se znovu usadil v Mgundgundlovu a hledal novou příležitost jak napravit svou reputaci, která po prohře v bitvě u Krvavé řeky velmi utrpěla. Příležitostí k napravení se měla stát vojenská výprava do Svazijska. Problém byl v tom, že zulské království již nebylo pospolité a objevily se neshody mezi Dinganem a jeho mladším bratrem Mpandem. Mpande se totiž rozhodl pro kolaboraci s bělochy.¹⁰⁵ Vyjádřil svou nespokojenost s Dinganovou vládou pochodem na Pietermaritzburg, kde v říjnu roku 1839 předstoupil před zástupce rady. Mpande souhlasil se splněním všech búrských požadavků, pokud mu bude umožněno usadit se na jižním břehu řeky Tugely. V roce 1839 Mpandeho jednotky doplněné o afrikánské komando porazily Dinganovy síly, a ten byl nucen utéct na sever, kde byl zanedlouho potom zavražděn.¹⁰⁶ Mpande získal kontrolu nad zulským královstvím v okolí řeky Tugely a byl jmenován králem zulského území pod búrským protektorátem.¹⁰⁷ Během Mpandeho vlády měli Zuluové problémy. Kvůli rapidnímu růstu počtu obyvatel, nedostatku dobytka, erozi půdy či zastaralým zemědělským metodám vznikaly uvnitř kmene konflikty.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko-Zulská válka v roce 1879*, s. 55.

¹⁰⁵ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 90.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 90.

¹⁰⁷ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 319.

¹⁰⁸ TURNER, L., *The Odyssey of a Zulu Warrior*. In: *Journal of Negro History* 40(4), 1955, s. 305-317.

6.3 Založení republiky Natalie

Po porážení Dinganových sil se búrští emigranti usadili na území Natalu. Zůstávali tam, kde našli vhodné pastviny a dostatek vody. Správa Natalu byla inspirována starými kapskými zvyky z doby před britským příchodem. Země byla rozdělena na okresy, v jejichž čele byl landdrost, a na vrcholu správního systému stála volksraad.¹⁰⁹

Búrští voortrekkeři osídlili v Natalu tak rozlehlé teritorium, že tam v roce 1840 mohli založit republiku Natalii, Svobodnou provincii Nového Holandska.¹¹⁰ Búrové se zbavili Britů, porazili kmen Zuluů a na první pohled se zdálo, že se v Natalu v klidu usadí a budou žít ve svém vlastním svobodném státu. Britská elita však se stávající situací spokojená nebyla. Britům se stále nelíbil náhlý búrský exodus, protože ubyli plátcí daní a výrobci, dále se obávali, že jejich usazení ve vnitrozemí donutí k pohybu okolní africké kmeny, které budou ohrožovat kapské hranice a navíc si nepřáli vytvoření búrského státu, který by nespadal pod britskou správu.¹¹¹ Proto se kapská vláda rozhodla provést vojenské kroky k posílení svého vlivu nad natalskými Búry.

Během roku 1842 byla do Durbanu vyslána vojska, která měla posílit britskou posádku v přístavu. Vedením válečných akcí byl pověřen kapitán Thomas Charlton Smith. Natalská volksraad byla vývojem situace zaskočena a zaslala kapskému guvernérovi siru Napierovi řadu dopisů, ve kterých jej žádala o zachování míru.

I když se zdálo, že dojde k ozbrojenému konfliktu, výraznější potyčky se nekonaly. Britové si zajistili početní převahu, proti které Búrové nic nezmohli. Plukovník Josias Cloete, který byl pověřen oznámením britských podmínek, požadoval podřízení volksraad královně Viktorii, propuštění

¹⁰⁹ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 90.

¹¹⁰ ZIMÁK, A., *Jihoafriická republika*, Praha 2003, s. 24.

¹¹¹ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 319.

zajatců a potrestání Búrů, podílejících se na rabování během nepokojů v Durbanu.¹¹² Búrům nezbývalo nic jiného než souhlasit a v květnu roku 1843 bylo v Kapském městě oficiálně ohlášeno, že se Natal stane další kolonií Jeho Veličenstva. V čele Natalu stanul Henry Cloete a hlavní město bylo přesunuto do Durbanu.

Po britské anexi se většina Búrů stáhla z území Natalu za Dračí hory, kde posílila početní stavy již žijících kolonistů. Zanedlouho potom se sešel britský Vysoký komisař Henry Cloete s náčelníkem Mpandem, který musel souhlasit, že zulská sféra vlivu se bude rozkládat mezi řekami Tugela a Buffalo.¹¹³ Britští kolonisté tak získali přístav Svatá Lucie, čímž se jim podařilo držet většinu důležitých přístavů v Indickém oceánu. Z Natalu se pomalu stávalo silně britské teritorium a proudilo tam mnoho Britů. Do roku 1870 žilo na natalském území na patnáct tisíc britských přistěhovalců.¹¹⁴

6.4 Důsledky Velkého treku

Jak již bylo předesláno, Velký trek se stal důležitou součástí afrikánských dějin. Byl prezentován jako hrdinský čin neohrožených Búrů, a tím byl významný pro budování jejich identity.¹¹⁵ Díky Velkému treku se začal formovat silný búrský nacionalismus. Hlavní afrikánští vůdci jako byli například Piet Retief, Hendrik Potgieter, Pieter Uys nebo Gerrit Maritz jsou dodnes považováni za národní hrdiny.

Velký trek neměl jen morální dopady na afrikánské obyvatelstvo. Výsledkem bylo rovněž zřízení búrské nadvlády v teritoriu mezi Oranžskou řekou a řekou Limpopo, vyvlastnění půdy domorodců na témže místě nebo

¹¹² BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 59.

¹¹³ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 116.

¹¹⁴ ZIMÁK, A., *Jihoafriická republika*, s. 24.

¹¹⁵ HORÁKOVÁ, H., *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*, s. 63.

proměna domorodců v nevolníky na búrských farmách.¹¹⁶ V neposlední řadě Velký trek přispěl ke vzniku svobodných búrských republik.

6.5 Vývoj v Jižní Africe v druhé polovině 19. století

Po britské anexi Natalu, Búrové v čele s Andriesem Pretoriem odešli zpět do oblasti Dračích hor mezi řeky Orange a Vaal. Nově příchozí voortrekkeři si zde vybudovali nové správní město Winburg, které však bylo zpočátku podřízené natalské volksraad.¹¹⁷

Vztahy mezi Búry a původním obyvatelstvem byly v této době poměrně klidné. Domorodci si byli vědomi búrské technologické převahy a v rámci zachování samostatnosti se snažili s bělochy udržovat přátelské kontakty. Kapské vládě se nelíbilo búrské nedodržování britských zákonů a chtěli to napravit. Proto kapský guvernér sir Harry Smith prohlásil 3. února 1848 teritorium mezi řekami Vaal a Orange za Oranžský svrchovaný britský stát.¹¹⁸

Mezi Búry se toto rozhodnutí nesetkalo s kladnou odezvou a jejich nespokojenost vyvrcholila 29. srpna v bitvě u Boomplaastu, kde byly však búrské síly poraženy.¹¹⁹ Pretoriovi muži, kteří nebyli ochotni podřídit se britské nadvládě, se následně stáhli na sever za řeku Vaal.

Pro búrské obyvatelstvo se situace zlepšila již v padesátých letech devatenáctého století. Britská správa Kapska se dostala do válečného stavu s domorodci a navíc Britové postrádali finanční prostředky potřebné k ovládnutí jihoafrického vnitrozemí. Z toho důvodu byly během padesátých let podepsány dvě významné smlouvy. První smlouva, která byla podepsána 17. února 1852 a vešla do dějin jako Sand River Convention, garantovala

---

¹¹⁶ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky*, s. 319.

¹¹⁷ HULEC, O., *Dějiny Jižní Afriky*, s. 117.

¹¹⁸ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 60.

¹¹⁹ NERAD, F., *Búrská válka*, s. 15.

plnou nezávislost Búrům žijícím na sever od řeky Vaal.¹²⁰ Na základě této smlouvy mohl být založen nezávislý búrský stát Jihoafrická republika (Zuid Afrikaansche Republiek), která byla známá též jako Transvaal.¹²¹ Další smlouva, s názvem Bloemfonteinská dohoda, byla podepsána 23. února 1854 a díky ní se Britové vzdali odpovědnosti za teritorium mezi řekami Vaal a Orange. Zde poté vznikl druhý búrský samostatný celek Oranžský svobodný stát (Oranje Vrystaat).¹²²

Těmito dvěma akty bylo završeno období Velkého treku. Voortrekkerům se podařilo dosáhnout svého hlavního politického cíle – samostatnosti na britské správě.¹²³ V nově zřízených celcích mohli Búrové opět žít podle svých tradičních představ. Relativní období klidu však netrvalo příliš dlouho. Nejdřív se objevovaly problémy uvnitř búrské komunity a s tím spojené pokusy o sjednocení búrských republik. Výraznější problémy však nastaly ve druhé polovině devatenáctého století, kdy búrové bojovali s Velkou Británií o zachování nezávislosti.

---

¹²⁰ BUDIL, I., *Válka Zuluů. Britsko – zulská válka v roce 1879*, s. 60.

¹²¹ Tamtéž, s. 60.

¹²² HORÁKOVÁ, H., *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*, s. 65.

¹²³ THOMPSON, L., *A History of South Africa*, s. 94.

7 ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo chronologicky popsat západní kolonizaci Jižní Afriky od období velkých zámořských objevů až do první poloviny devatenáctého století, kdy v mnou vymezeném teritoriu začala hrát prim Velká Británie. V pěti kapitolách jsem se snažil zachytit nejdůležitější momenty jihoafrických dějin, spjaté s evropským etnikem od prvních objevných plaveb Bartolomea Diase, přes založení Kapského města nizozemskými osadníky, až po období Velkého treku a založení svobodných búrských republik v padesátých letech devatenáctého století.

Ve své práci jsem se snažil ukázat, že pro věrohodné zachycení komplexního historického vývoje jihoafrické společnosti nestačí pouhý popis, ale je třeba přihlídnout k širší mezioborové problematice zahrnující otázky etnické, ekonomické či sociokulturní. Na relativně izolovaném teritoriu Jižní Afriky došlo ke konfrontaci nejen domorodých komunit s evropskými kolonizátory, ale rovněž ke střetu mezi relativně anachronickými búrskými osadníky se specifickou náboženskou mentalitou a novodobou imperiální a moralizující britskou administrativou.

Jižní Afrika poprvé vstupuje do evropského povědomí v druhé polovině patnáctého století. Dostat se do Indie po pevnině bylo složité a z toho důvodu si evropské velmoci v čele s Portugalskem kladly za úkol najít cestu námořní. Tyto námořní cesty vedly kolem afrického kontinentu. Tak se na přelomu patnáctého a šestnáctého století na jihoafrickém území objevilo několik výprav, v jejichž čele stáli mořeplavci jako byli například Bartolomeo Dias, Vasco da Gama nebo Antonio de Saldanha.

Portugalci o kolonizaci jihoafrického území nestáli, a tak se tam v šestnáctém a sedmnáctém století začali prosazovat Nizozemci. Vedení Sjednocené východoindické společnosti uzalo, že mys Dobré naděje je strategicky výhodně umístěn a vyzvalo Jana van Riebeecka k založení

permanentní obchodní stanice.

S rozrůstajícím se územím obchodní stanice začalo docházet ke konfliktům s domorodým obyvatelstvem. Do kapské kolonie proudilo stále více Evropanů. Z toho důvodu začalo být osidlováno vnitrozemí Afriky. To však bylo dlouhodobě obydleno původním obyvatelstvem, proto docházelo k vojenským střetům, z nichž nejvýznamnější byla série válek s Xhosey.

Když na konci osmnáctého století obsadila Francie Spojené nizozemské provincie, rozhodla se Velká Británie k vojenské intervenci a obsadila Kapsko. Tímto krokem si Britové chtěli zajistit klidnou cestu do Indie. K permanentní anexi došlo až v roce 1814. Nová správa v Jižní Africe nastolila britský řád.

V tomto období se v Jižní Africe začal formovat silný kmen Zulu. Jeho vzestup je spjatý zejména s osobou náčelníka Šaky, kterému se podařilo porazit a asimilovat většinu okolních kmenů.

Evropské obyvatelstvo nebylo usazené jen v Kapsku, ale začalo kolonizovat i území Natalu. Kapské vládě se tento trend zpočátku nelíbil, ale kvůli dynamickému růstu nové kolonie tomu zabránit nemohla.

Na území Kapska mezitím sílil odpor búrského obyvatelstva k britské správě. Když Piet Retief vydal svůj Manifest, ve kterém Búry vyzýval k opuštění Kapska, spustil tím vlnu migrace. Zpočátku měli Búrové problémy a dostávali se do konfliktů jak s Brity, tak s domorodci. V roce 1840 byla založena republika Natalie. Tu však brzy anektovali Britové. Svého cíle Búrové dosáhli až v padesátých letech. Podařilo se jim založit dva svobodné státy (Oranžský svobodný stát a Transvaal). Jak se však poté ukázalo, ani jejich existence neměla dlouhého trvání.

8 SEZNAM LITERATURY

- ARENDR, Hannah, *Původ totalitarismu I-III*, Praha 1996.
- BECK, Roger B., *The History of South Africa*, Westport 2000.
- BUDIL, Ivo, *Válka Zuluů. Britsko-zulská válka v roce 1879*, Praha 2006.
- CLOETE, H., CLOETE, W. B., *The History of the Great Boer Trek: and the origin os the South African republics*, New York 1900.
- COLLINS, R. O., BURNS, J. M., *A History of Sub – Saharan Africa*, Cambridge 2008.
- FERRO, Marc, *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost*. Praha 2007.
- FREMONT – BARNES, Gregory, *The Boer War 1899-1902*. Oxford 2003.
- HORÁKOVÁ, Hana, *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*. Hradec Králové 2007.
- HORST, van der Han, *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005.
- HRBEK, Ivan a kolektiv, *Dějiny Afriky*, Praha 1966.
- HULEC, Otakar, *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 1997.
- CHURCHILL, Winston, *Dějiny anglicky mluvících národů*, díl IV. Velké demokracie. Praha 1999.
- JANÁČEK, Josef, *Století zámořských objevů*. Praha 1959.
- KENNETH, O. Morgan a kolektiv, *Dějiny Británie*, Praha 1999.
- KLÍMA, Jan, *Dějiny Portugalska*. Praha 1996.
- KLÍMA, Jan, *Zámořské objevy. Vasco da Gama a jeho svět*, Praha 2006.
- LACINA, Karel a kolektiv, *Nejnovější dějiny Afriky*, Praha 1987.
- NERAD, Filip. *Búrská válka*. Praha 2004.
- OKOYE, F. N. C., *Dingane and the Voortrekkers: A Note on South African Historiography*. In: Journal of Negro History 56 (2), 1971, s. 135 – 140.
- SKŘIVAN, A., KŘIVSKÝ, P., *Moře, objevy staletí*, Praha 1980.
- SVOBODA, J., SVOBODA, M., *Pět století bojů o Jižní Afriku*. Praha 1962.
- TATE, H. R., *A Mediaeval Navigator: Vasco da Gama*. In: Journal of the Royal African Society 43 (171), 1944, s. 61-65.
- THOMPSON, Leonard, *A History of South Africa*, New Haven 1995.

TURNER, L., *The Odyssey of a Zulu Warrior*. In: *Journal of Negro History* 40(4), 1955, s. 305-317.

ZIMÁK, Alexandr, *Jihoafriická republika*, Praha 2003.

9 RESUMÉ

The topic of my bachelor's thesis is the colonization of South Africa. I describe the historical development of this area since the period of large overseas discoveries to the second half of 19th century.

The first Europeans reached the coast of South Africa in the 15th century but the first permanent settlement here was built in 1652. The colony slowly expanded and it had negative consequences on local populations. Europeans often fought with the natives and many wars took place between them. The most important conflicts in this period were wars with the Xhosa tribe. At the turn of the 18th and 19th century Great Britain annexed the part of South African territory. It annexed the territory because it wanted to secure a journey to India. Meanwhile in the inland of South Africa the strong tribe Zulu started to form. The rise of the Zulu tribe was connected with chief Shaka. Zulus got into several conflicts with Boers and later with Britons. At the end of the work I describe the event called the Great trek. It was a large Boer migration away from the Cape colony. The main consequence of the Great trek was that Boers finally acquired the freedom and they could found free republics (Orange Free State and Transvaal). The British administration didn't agree with the creation of new republics and in the late 19th century they annexed free Boer states.